

Uczeń i uczennica z doświadczeniem migracyjnym w szkole - jak ich wspierać?

Poradniki, rekomendacje, artykuły specjalistyczne

Poniżej zostały zebrane materiały, które opisują sytuację edukacji w szkole dziecka pochodzącego z kraju cudzoziemskiego: od przepisów prawnych i psychologicznych aspektów tego doświadczenia, dobre praktyki i rozwiązania edukacji międzykulturowej aż po praktyczne wskazówki dla nauczycieli i materiały do pracy w klasie.

Zestaw zawiera aktualne materiały; w wybranych przypadkach polecamy zasoby sprzed kilku lat ze względu na ich merytoryczną zawartość. Zestaw podzielony został na:

- aspekty prawne
- rozwiązania organizacyjne
- aspekty psychologiczne
- edukacja międzykulturowa i doświadczenie migracji - analizy i badania
- edukacja międzykulturowa i doświadczenie migracji - poradniki
- nauczanie języka polskiego jako obcego
- nauczanie międzykulturowe na innych przedmiotach, jako działanie wychowawcze
- strony organizacji i instytucji zajmujących się tematyką

ASPEKTY PRAWNE

W tym miejscu znajdują się podstawowe informacje prawne dotyczące kształcenia w polskich systemie osób przybywających z zagranicy, w tym z uchodźców z Ukrainy w związku z wojną z Rosją. Zachęcamy też do analizy systemowych rozwiązań lokalnych z wybranych miast - mogą pomóc w poszukiwaniu najlepszych praktyk. wszystkie materiały sprzed 2020 roku warto przeanalizować pod kątem prawnym - mogą mieć odwołania do nieaktualnych zapisów.

[Informacja o kształceniu w polskim systemie oświaty osób przybywających z zagranicy](#), Ministerstwo Edukacji Narodowej 2022

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie ramowego programu kursów nauki języka polskiego dla cudzoziemców (Dz.U. 2011 nr 61 poz. 306).
- [Obwieszczenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 lipca 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie kształcenia osób niebędących obywatelami polskimi oraz osób będących obywatelami polskimi, które pobierały naukę w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw](#)

[Zasady przyjmowania cudzoziemców do polskich szkół w kontekście obecnej sytuacji na Ukrainie](#), Ministerstwo Edukacji Narodowej 2022

Warto dodatkowo sprawdzać, jakie rozwiązania wprowadzają a bieżąco organy prowadzące i jakie środki kierują na ich wdrożenie.

- [Model Integracji Imigrantów](#), Urząd Miejski w Gdańsku 2016 (Rozdział poświęcony edukacji - str. 60)
- P. Matusz-Protasiewicz, L. Kwieciński, Instytut Studiów Międzynarodowych, Uniwersytet Wrocławski, 2018

[Inne podstawy prawne regulujące prawa dziecka z doświadczeniem migracji do nauki i poszanowania jego odrębności kulturowej](#), Regionalny Ośrodek Metodyczno-Edukacyjny „Metis” w Katowicach 2022.

Gulińska, [Wsparcie ucznia z doświadczeniem migracyjnym w polskiej szkole](#), Fundacja Inna Przestrzeń 2021

Analiza narzędzi, które, w zamierzeniu ustawodawcy, mają służyć wsparciu adaptacji migrantów w polskich szkołach, oraz tego, jak funkcjonują one w praktyce. Autorka omawia kolejne narzędzia, przyglądając się brzmieniu przepisów w ustawie Prawo oświatowe oraz odpowiednim aktom wykonawczym. Zestawia je także z wypowiedziami praktyków zebranych podczas wywiadów przeprowadzonych w latach 2013-21.

[Kształcenie dzieci rodziców powracających do kraju oraz dzieci cudzoziemców. Raport](#), Naczelna Izba Kontroli 2019

B. Skalbani, [Dziecko z rodziny migracyjnej w systemie oświaty. Materiał informacyjny dla dyrektorów szkół i rad pedagogicznych](#), Ośrodek Rozwoju Edukacji 2017

Tematyka publikacji obejmuje zagadnienia związane ze sprawowaniem lub ustanawianiem opieki nad dzieckiem z rodziny migracyjnej. w tym celu zostały wskazane aktualne i podstawowe regulacje prawne z zakresu systemu edukacji i wsparcia ucznia z rodziny migracyjnej lub cudzoziemskiej. Całość poruszonych zagadnień pozostaje ciągle ważna z uwagi na ich aktualność, powtarzalność i złożoność oraz skalę problemów rodzin migracyjnych, szkolne i pozaszkolne potrzeby wychowujących się w nich uczniów oraz utrudnioną sytuację nauczycieli pracujących w realiach zjawiska migracji.

REKOMENDACJE ORGANIZACYJNE

W ciągu ostatnich lat w wielu konkretnych szkołach (przy wsparciu organizacji zajmujących się tematyką wielokulturowości, uchodźczą i migracyjną), także na poziomie organów prowadzących wypracowano spójne rozwiązania i dobre praktyki. Nie wszystkie z pewnością dadzą się zastosować bezpośrednio w obecnej sytuacji, mogą być jednak pomocne w poszukiwaniu najlepszych dla szkoły czy gmin sposobu na włączenie dzieci uchodźców z Ukrainy w system edukacji.

[Praca z uczniem z doświadczeniem migracji w polskiej szkole](#), Muzeum Emigracji w Gdyni 2019

Rekomendacje dla szkół i nauczycieli oraz rekomendacje systemowe stworzone podczas seminarium *Uczeń z doświadczeniem migracji w polskiej szkole* 23 listopada 2019 r. w Muzeum Emigracji w Gdyni.

[Checklista dla szkół wielokulturowych](#), Fundacja na rzecz Różnorodności Społecznej 2015

Lista obejmująca różne obszary funkcjonowania szkoły, przeznaczona dla szkół, do których uczęszczają lub będą uczęszczać dzieci z doświadczeniem migracji, której

celem jest pomóc w prowadzeniu współpracy i organizacji pracy szkoły w taki sposób, aby wspierać integrację oraz umożliwić jak najlepszą edukację wszystkim uczennicom i uczniom. w związku z tym, że powstała w 2015 roku może nie odnosić się do aktualnego porządku prawnego, warto sprawdzać na bieżąco przepisy.

A. Kozakoszczak, [Asystentka międzykulturowa / asystent międzykulturowy w szkole – doświadczenia, wnioski, rekomendacje](#), Fundacja na rzecz Różnorodności Społecznej 2015

Doświadczenia, wnioski i rekomendacje dotyczące współpracy pomiędzy szkołami, osobami zatrudnionymi w funkcji pomocy nauczyciela lub asystentkami i asystentami międzykulturowymi oraz organizacjami pozarządowymi.

[Checklista dla szkół współpracujących z asystentkami i asystentami międzykulturowymi](#), Fundacja na rzecz Różnorodności Społecznej 2016

Checklista” ma na celu ułatwienie nawiązania oraz prowadzenia współpracy pomiędzy szkołą i asystentami międzykulturowymi.

[Asystenci międzykulturowi - okiem praktyków](#), Fundacja na rzecz Różnorodności Społecznej 2020 - 2021

- W jaki sposób obecność asystentki międzykulturowej w szkole wpływa na dzieci z doświadczeniem migracji?, Swietłana Konwerska, asystentka międzykulturowa (pomoc nauczyciela) w Szkole Podstawowej z Oddziałami Integracyjnymi nr 158 w Krakowie
- Jak obecność asystentki międzykulturowej w szkole pomaga we współpracy z rodzicami?, Solomiia Melnyk, asystentka międzykulturowa w Szkole Podstawowej z Oddziałami Integracyjnymi nr 158 w Krakowie
- Doświadczenia koordynatorki do spraw uczniów z doświadczeniem migracyjnym, Nataliia Kowalshyna, koordynatorka ds. uczniów z doświadczeniem migracyjnym w Zespole Szkolno-Przedszkolnym nr 1 w Gdańsku,
- Współpraca wychowawcy klasy z koordynatorką do spraw uczniów i uczennic z doświadczeniami migracyjnymi, Elżbieta Jankowska-Pietras, nauczycielka edukacji wczesnoszkolnej w Szkole Podstawowej nr 76 i w Zespole Szkolno-Przedszkolnym nr 1 w Gdańsku
- Jak pozyskać środki od organu prowadzącego na zatrudnienie asystenta międzykulturowego? Jakie korzyści daje obecność asystenta międzykulturowego w szkole?, Elżbieta Mieszkowska, dyrektorka Szkoły Podstawowej w Podkowie Leśnej
- Jak rozwijać współpracę z asystentkami i asystentami międzykulturowymi?, Barbara Bombińska, nauczycielka języka polskiego i języka polskiego jako obcego oraz koordynatorka współpracy z asystentkami i asystentami międzykulturowymi w Szkole Podstawowej nr 158 w Krakowie
- Jak współpracować z nauczycielką i rodzicami?, Larysa Vychivska, nauczycielka nauczania początkowego, asystentka międzykulturowa m.in. w oddziale przygotowawczym w Szkole Podstawowej nr 221 w Warszawie

- Superwizja jako narzędzie wspierania pracy asystentek i asystentów międzykulturowych, Larysa Vychivska, nauczycielka nauczania początkowego, asystentka międzykulturowa m.in. w oddziale przygotowawczym w Szkole Podstawowej nr 221 w Warszawie
- Jak współpracować ze społecznością szkolną?, Mariia Struhanets, asystentka międzykulturowa w Szkole Podstawowej z Oddziałami Integrycyjnymi nr 162 w Krakowie
- Asystent międzykulturowy – nowe rozwiązanie starych problemów. Przykład z Coniewa, Bogumiła Lachowicz, dyrektorka Zespołu Szkół w Coniewie
- Pomoc nauczyciela – szczególna forma wsparcia udzielana szkołom przez organ prowadzący, przykład warszawskiego Targówka. Na podstawie rozmowy z Katarzyną Majdurą, Naczelnik Wydziału Edukacji i Kultury w Urzędzie Dzielnicy Targówek w Warszawie

M. Dąbrowska, E. Szumilas, [Uczniowie z rodzin migracyjnych w szkole](#), Ośrodek Rozwoju Edukacji 2017

Analiza wyników badań nad migracją ekonomiczną oraz kwestie pomocy prawnej, socjalnej, psychologiczno-pedagogicznej dla dzieci, młodzieży i ich rodziców. Przedmiotem zainteresowania autorek pozostają zadania szkoły w organizowaniu form wsparcia, a także rozwiązania i działania stanowiące rekomendacje dla współczesnej praktyki edukacyjnej.

[Kształcenie dzieci nowo przybyłych i uchodźczych w Berlinie. Praktyki i wyzwania – raport z badań](#), Fundacja na rzecz Różnorodności Społecznej 2016

Od września 2016 r. szkoły w Polsce mają możliwość prowadzenia tzw. [oddziałów przygotowawczych](#), czyli oddziałów dedykowanych uczniom i uczennicom przybywającym z zagranicy, którzy nie znają języka polskiego albo znają go w stopniu niewystarczającym do korzystania z nauki. W zbliżonym czasie analogiczne rozwiązanie zostało wprowadzone w Berlinie. Raport zawiera opis badania sposobu funkcjonowania klas powitalnych, oraz wnioski i rekomendacje, które mogą być przydatne także w kontekście polskim.

K. Kubin, N. Klorek, Fundacja na rzecz Różnorodności Społecznej 2012

11 tekstów poświęconych autorskim działaniom, podejmowanym w placówkach przyjmujących dzieci cudzoziemskie w Polsce, które przyczyniły się do powstania zintegrowanej społeczności szkolnej i placówki wielokulturowej (np. zatrudnienie w szkole pomocy nauczyciela lub osoby pracującej jako asystent międzykulturowy, działania skierowane do polskich rodziców i opiekunów, zwiększające ich wiedzę na temat uchodźstwa i migracji, oraz działania wspierające naukę języka polskiego jako drugiego).

[Świetlica dla dzieci czeczeńskich jako przykład działania skierowanego do uczniów i uczennic uchodźczych](#), Fundacja na rzecz Różnorodności Społecznej 2013

Wywiad z Małgorzatą Nowak, byłą dyrektorką Zespołu Szkół w Niemcach, który w latach 2006-2012 przyjmował dzieci uchodźcze z pobliskiego ośrodka dla cudzoziemców oczekujących na decyzje w sprawie wniosku o nadanie statusu uchodźcy w Leonowie. W szkole podstawowej zespołu utworzona została dodatkowa świetlica, z której korzystały przede wszystkim dzieci uchodźcze.

[Działania skierowane do polskich i czeczeńskich dzieci rozpoczynających naukę w szkole podstawowej.](#) Fundacja na rzecz Różnorodności Społecznej 2013_

Wywiad z Urszulą Jędrzejczyk, nauczycielką ze Szkoły Podstawowej nr 31 im. Lotników Polskich w Lublinie dotyczący działań prowadzonych w roku szkolnym 2011/2012, skierowanych do sześciolatków z Polski i Czeczenii, które rozpoczęły naukę w tejże szkole. Działania miały na celu m.in. umożliwienie dzieciom poznania przestrzeni szkolnej i zasad panujących w szkole, wzajemne poznanie się rówieśników i rówieśnic, mających w kolejnych latach kontynuować wspólnie naukę, a także grupowe i indywidualne wsparcie dla dzieci biorących udział w projekcie, mające pozwolić im lepiej korzystać z lekcji.

[Oddać głos dzieciom...](#) Fundacja na rzecz Różnorodności Społecznej 2015

Wywiad z Bogumiłą Chisi, wicedyrektorką Szkoły Podstawowej nr 258 im. gen. Jakuba Jasińskiego w Warszawie. Szkoła Podstawowa nr 258 w Warszawie, w której opracowano i wdrożono szkolne zasady równego traktowania (szkolnego Kodeksu Równego Traktowania). Wywiad pozwala spojrzeć na ten proces z perspektywy dyrekcji szkoły, zobaczyć wyzwania i korzyści, jakie się z nim wiążą oraz zapoznać się z praktycznymi doświadczeniami kadry pedagogicznej i całej społeczności szkolnej.

POTRZEBY PSYCHOLOGICZNE – ANALIZY

Doświadczenie uchodźstwa czy wielokulturowości (w tym przypadku połączone z traumą wojenną) wymaga dużej uważności na stan emocjonalny i potrzeby psychologiczne dzieci i młodzieży, zarówno z Ukrainy, jak i polskich uczniów, którzy zmierzają się z nową sytuacją. Rodzi to nowe wyzwania i potrzeby w zakresie kształcenia nauczycieli - zachęcamy do lektury wybranych analiz. Będziemy je uzupełniać na bieżąco powstającymi wnioskami czy ekspertyzami.

P, Szydłowska, J. Durlik, [Psychologiczne aspekty pracy z uczniem migracyjnym.](#) Uniwersytet Jagielloński w Krakowie 2018

Najważniejsze wnioski wynikające z autorskich badań nad migracjami oraz płynące z nich wskazówki (uniwersalne w pracy z dziećmi i młodzieżą z doświadczeniem migracyjnym). Na końcu tekstu zamieszczony jest także wykaz źródeł (w większości dostępnych online), z których można czerpać wiedzę i praktyczne wskazówki na temat pracy z osobami wielojęzycznymi i wielokulturowymi. Ewa Obara-Grączewska,

[Uczeń obcojęzyczny w szkole, czyli nauczycielskie wyzwania i trudności,](#) Ośrodek Rozwoju Edukacji 2018

Nauczyciele i dyrektorzy w ostatnich latach sygnalizowali trudności w pracy z uczniami obcojęzycznymi, włączanymi w polski system oświatowy na wszystkich etapach edukacyjnych. Prezentowany poniżej tekst jest próbą opisu praktycznych rozwiązań metodycznych oraz refleksji wyniesionych ze spotkań z nauczycielami. Może być wskazówką, jak rozwijać kompetencje kluczowe – nie tylko językowe, ale także informatyczne, społeczne i obywatelskie oraz świadomość i ekspresję kulturalną.

K. Kubin, N. Klorek, [Migracja, tożsamość, dojrzewanie. Adaptacja kulturowa dzieci i młodzieży z doświadczeniem migracyjnym.](#) Fundacja na rzecz Różnorodności Społecznej 2015

Publikacja zawiera artykuły przybliżające różne aspekty doświadczenia migracji wśród dzieci i młodzieży, a w szczególności kwestie związane z kształtowaniem się tożsamości młodej osoby w kontekście doświadczenia migracji.

Jurek, [Psychologiczne aspekty doświadczeń migracyjnych u dzieci i młodzieży](#), Fundacja na rzecz Różnorodności Społecznej 2015

Celem artykułu jest przybliżenie kadrze psychologicznej i pedagogicznej wyzwań, z jakimi wiąże się doświadczenie migracji z perspektywy dzieci i młodzieży, a także wskazanie metod, które mogą być przydatne w pracy z tymi grupami, jak też rodzicami i opiekunami.

K. Barzykowski, H. Grzymała-Moszczyńska, D. Dzida, J. Grzymała-Moszczyńska, M. Kosno, [One są wśród nas. Wybrane zagadnienia diagnozy psychologicznej dzieci i młodzieży w kontekście wielokulturowości oraz wielojęzyczności](#), Ośrodek Rozwoju Edukacji 2013.

Niniejsze opracowanie kierowane jest w głównej mierze do osób zajmujących się diagnozą psychologiczną dzieci w poradniach psychologiczno-pedagogicznych. Omawia wybrane kwestie diagnozy dzieci odmiennych (od większości dzieci pochodzenia polskiego) pod względem etnicznym, językowym i kulturowym, jak również rekomendacyjny, a nadrzędnym jego celem jest upowszechnienie dobrych praktyk diagnostycznych.

Ewa Nowicka, [Dzieci w migracjach. Doświadczenia z badań w Polsce](#), Collegium Civitas w Warszawie 2015

W niniejszym artykule przedstawione są wybrane problemy, z którymi muszą się borykać dzieci / migranci i ich rodziny, na przykładach zbadanych sytuacji dzieci cudzoziemskich w szkołach.

EDUKACJA MIĘDZYKULTUROWA – ANALIZY I BADANIA

Edukacja międzykulturowa, rozumiana jako poszerzanie własnej tożsamości jednostkowej i społecznej przez kontakt z innymi kulturami, kształtowanie rozumienia odmienności kulturowych, wyzbywanie się uprzedzeń i stereotypów w obecnej sytuacji staje się niezbędnym elementem działań edukacyjnych i wychowawczych w szkole. w polskich szkołach zwiększa się liczba dzieci cudzoziemskich oraz polskich dzieci, które wróciły z emigracji. Nie tylko dzieci cudzoziemskie, ale też kadra pedagogiczna, rodzice oraz dzieci polskiego pochodzenia muszą nauczyć się funkcjonować w różnorodnym kulturowo środowisku. Ważne jest przygotowanie całej szkolnej społeczności do pracy w wielokulturowym środowisku szkolnym.

M. Nowosielski, A. Głowala, J. Słowik, [Edukacja elementarna uczniów z doświadczeniem migracji w Polsce i Czechach. Doświadczenia - Wnioski - Rekomendacje - Zasoby](#), Mazowiecka Uczelnia Publiczna w Płocku 2021

Raport z innowacyjnymi rekomendacjami dla władz uczelni i organizacji pozarządowych dotyczącymi kształcenia i przygotowania nauczycielek i nauczycieli do pracy w środowisku wielokulturowym. Zawiera on także rekomendacje dotyczące pracy z dziećmi z doświadczeniem migracji skierowane do nauczycielek i nauczycieli, dyrektorek i dyrektorów placówek oświatowych oraz władz instytucji edukacyjnych.

[Dwujęzyczność jest norma, choć wiąże się nie tylko z korzyściami, ale i z wyzwaniem!](#) Apel do specjalistów praktyków, Laboratory of Language Psychology and Bilingualism, Uniwersytet Jagielloński 2021

E. Żmijewska, [Inkluzja uczniów z doświadczeniem migracji w czasach pandemii Covid-19](#), Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej 2020

Artykuł składa się z części teoretycznej, w której przedstawiona została sytuacja edukacyjna dzieci z doświadczeniem migracji i wybrane zagadnienia z zakresu edukacji inkluzyjnej, oraz części badawczej, gdzie dokonano analizy i interpretacji uzyskanego materiału empirycznego. Wnioski odnoszą się do hierarchii priorytetów zadań nauczycieli oraz specyfiki włączania uczniów z doświadczeniem migracji w naukę on-line.

A. Młynarczuk-Sokołowska, K. Szostak-Król, [Różnorodność i inkluzja w edukacji – wybrane aspekty wspierania uczniów z doświadczeniem migracji](#) w: Edukacja włączająca w przedszkolu i szkole, redakcja naukowa Iwona Chrzanowska, Grzegorz Szumski, Uniwersytet w Białymstoku 2019

Artykuł ukazuje podstawowe zagadnienia dotyczące wspierania procesów inkluzji oraz edukacji dzieci z doświadczeniem migracji na płaszczyźnie edukacji formalnej. Pierwsza jego część poświęcona jest analizie sytuacji dzieci z doświadczeniem migracji z uwzględnieniem ich szkolnego funkcjonowania. w drugiej zostały zaprezentowane prawne możliwości wspierania imigrantów, uchodźców oraz reemigrantów oraz przykłady dobrych praktyk edukacyjnych w tym zakresie (organizacja oddziałów przygotowawczych, nauczania języka polskiego jako obcego, realizacji zajęć wyrównawczych itd.).

A. Bulandra, J. Kościółek, U. Majcher - Legawiec, M. Pamuła-Behrens, M. Szymańska, [Charakterystyka wielokulturowego środowiska edukacyjnego w Krakowie w świetle procesów integracji](#), Obserwatorium Wielokulturowości i Migracji 2019

Część pierwsza raportu nakreśla statystyczno-społeczny obraz obecności dzieci z doświadczeniem migracyjnym w szkołach krakowskich. Część druga poświęcona jest kompetencjom nauczycieli i ich przygotowaniu do pracy w wielokulturowym środowisku szkolnym. Kolejna część raportu poświęcona jest problematyce zawodu asystenta międzykulturowego (m.in. nabywanie kompetencji praktycznych do wsparcia ucznia; problemy strukturalne utrudniające rozwój zawodowy tej grupy. Dostępne narzędzia integracji uczniów cudzoziemskich). Ostatnia część raportu zawiera rekomendacje dla samorządu zarówno w sferze możliwych działań zwiększających skuteczność pracy różnorodnych podmiotów w wielokulturowym środowisku edukacyjnym Krakowa, jak i w zakresie podejmowania inicjatyw na rzecz zmiany systemowej.

Przemysław Paweł Grzybowski, Grzegorz Idzikowski, [Inni, Obcy – ale Swoi. o edukacji międzykulturowej i wspólnocie w szkole integracyjnej](#), Uniwersytet im. Kazimierza Wielkiego w Bydgoszcy 2018

W książce zostały przedstawione w przystępnej formie ideowe i historyczne podstawy edukacji międzykulturowej oraz wypowiedzi uczniów, rodziców i nauczycieli na co dzień uczestniczących w jej procesie w środowisku szkoły integracyjnej. Opracowanie może służyć jako mini podręcznik edukacji międzykulturowej.

Ewa Pawlic-Rafałowska, [Kompetencje międzykulturowe nauczycieli w wielokulturowych miastach Warszawa – Berlin. Kompetencje społeczne. Przewodnik dobrych praktyk dla nauczycieli](#), Biuro Edukacji Urzędu m.st. Warszawy 2018

Publikacja jest rezultatem projektu realizowanego przez samorządy Warszawy i Berlina. Nauczyciele z warszawskich i berlińskich miast, naukowcy i przedstawiciele organizacji pozarządowych pracowali nad rozwiązaniami dotyczącymi oceniania uczniów cudzoziemskich.

[Rekomendacje szkół opracowane w ramach seminarium dla szkół pt. Dziecko cudzoziemskie w polskiej szkole. Szanse, wyzwania, refleksje](#), Fundacja EMIC 2018

Raport koncentruje się na wspólnym poszukiwaniu odpowiedzi na wyzwania w następujących obszarach: 1) Angażowanie dyrekcji i kadry pedagogicznej w podejmowanie działań na rzecz integracji w środowisku wielokulturowym 2) Adaptacja dzieci cudzoziemskich w szkole 3) Przygotowanie szkolnej społeczności (nauczyciele/nauczycielki, uczniowie/uczennice i rodzice) na obecność dzieci cudzoziemskich 4) Przygotowanie szkoły na obecność dzieci cudzoziemskich (budynek, procedury).

K. Kubin, [Równe traktowanie po omacku. Raport z badania dotyczącego zjawiska wykluczenia dzieci z doświadczeniem migracji w szkołach w Polsce oraz podejmowanych działań zmierzających do ich integracji](#), Fundacja na rzecz Różnorodności Społecznej 2014

Raport dotyczący zjawiska wykluczenia dzieci z doświadczeniem migracji w szkołach w Polsce oraz podejmowanych działań zmierzających do ich integracji. Wyniki badania posłużyły opracowaniu rekomendacji dotyczących identyfikowania obszarów i mechanizmów wykluczenia dzieci migranckich w szkołach oraz działań i rozwiązań mających przeciwdziałać wykluczeniu i wzmacniać zasady równego traktowania w szkole.

J. Świerszcz, [Od słów do czynów. Raport z badania dotyczącego sytuacji konfliktowych w szkołach przyjmujących dzieci z doświadczeniem migracji](#), Fundacja na rzecz Różnorodności Społecznej 2014

Analiza różnych źródeł i czynników sytuacji konfliktowych wraz z listą działań, które podejmowane są przez szkoły w celu zapobieżenia konfliktom.

[Równe traktowanie w edukacji – przegląd rozwiązań zagranicznych wspierających edukację uczniów i uczennic innojęzycznych](#), Fundacja na rzecz Różnorodności Społecznej 2015

Wybrane doświadczenia z Walii, Norwegii i Anglii w zakresie wsparcia dla uczniów i uczennic „innojęzycznych”, obejmujący refleksję w zakresie równego traktowania w edukacji, mogącą mieć zastosowanie w odniesieniu do pracy osoby zatrudnionej w charakterze pomocy nauczyciela i/lub asystenta międzykulturowego czy asystentki międzykulturowej.

[Ukryty program szkoły a równy dostęp do edukacji. Wybór tekstów](#), Fundacja na rzecz Różnorodności Społecznej 2014

Artykuły obejmujące zagadnienia takie jak: równe traktowanie, zjawisko dyskryminacji czy wykluczenie w środowisku szkolnym ze względu na pochodzenie kulturowe, etniczne, narodowe, czy wyznanie. Teksty zostały napisane w oparciu o wyniki badań zagranicznych, niemniej jednak dotyczą problematyki i opisują sytuacje, łatwo rozpoznawalne dla osób pracujących w systemie oświaty w Polsce i mających doświadczenie w pracy z uczniami i uczennicami migranckimi.

[Uchodźcy - teoria i praktyka](#), praca zbiorowa pod redakcją Izabeli Czerniejewskiej i Izabelli Main, Stowarzyszenie Jeden Świat 2009

Zbiór tekstów, skierowanych do działaczy organizacji pozarządowych, pracowników administracji, nauczycieli, trenerów, studentów, pracowników naukowych. Zawiera analizy naukowe w tematyce uchodźczej oraz część metodyczną, gdzie znajdują się przykładowe scenariusze lekcji i warsztatów.

PORADNIKI DOTYCZĄCE NAUCZANIA MIĘDZYKULTUROWEGO

Poniższe publikacje prezentują całościowe podejście do budowania edukacji wielokulturowej w szkole. Powstały kilka lat temu, ale opisywany wtedy sposób myślenia o włączaniu dzieci, planowaniu pracy szkoły i przygotowaniu kadry jest wciąż aktualny. Znajdują się w nich praktyczne wskazówki na temat tego, w jaki sposób szkolna kadra pedagogiczna może współpracować ze sobą na rzecz wsparcia ucznia/uczennicy z doświadczeniem migracyjnym i budowania integracji w wielokulturowej społeczności szkolnej.

[Pakiet. Jak rozmawiać o wielokulturowości](#), Centrum Edukacji Obywatelskiej 2018

Prezentowany pakiet ekspercki to zestaw pięciu materiałów metodycznych, w których znajdują się praktyczne wskazówki na temat tego, w jaki sposób szkolna kadra pedagogiczna może współpracować ze sobą na rzecz wsparcia ucznia/uczennicy z doświadczeniem migracyjnym i budowania integracji w wielokulturowej społeczności szkolnej.

[Szkolny System Integracji](#) w: Wielogłos, Fundacja EMIC 2017 (rozdział dotyczący SSI - str. 337-391)

Szkolny System Integracji został stworzony z myślą o społecznościach szkolnych, w których uczą się dzieci cudzoziemskie lub w których mogą się pojawić. Jego celem jest ułatwienie pracy w sytuacji, w której w szkole uczą się osoby zróżnicowane pod względem pochodzenia – w szczególności w jej początkowej fazie. Szkolny System Integracji to zestaw gotowych narzędzi oraz pomysłów do wykorzystania. System został podzielony na etapy, zgodnie z chronologią roku szkolnego.

[Przyjazna szkoła wielokulturowa. Jak to zrobić?](#), Fundacja EMIC 2018

Publikację dotyczy nauczania podczas edukacji zdalnej - powstała w odpowiedzi na potrzebę uaktualnienia modelu Szkolnego Systemu Integracji zawartego w raporcie Fundacji EMIC "Wielogłos" o wyzwania, które niesie ze sobą nauka zdalna i odpowiedzi na nie.

[Przyjęcie dzieci uchodźców do Twojej szkoły. Pomoc pedagogiczna](#), National Education Union 2017

Publikacja zawierająca przykłady działań podejmowanych przez angielskich nauczycieli zrzeszonych w związku zawodowym National Education Union (NEU) w zakresie pracy z dziećmi o doświadczeniu uchodźczym.

K. Białek, [Międzykulturowość w szkole. Poradnik dla nauczycieli i specjalistów](#), Ośrodek Rozwoju Edukacji 2015

W publikacji Ośrodka Rozwoju Edukacji autorki starają się odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób nauczyciel może sobie radzić i co może mu pomóc w pracy ze zróżnicowaną kulturowo grupą uczniów. Obejmuje zagadnienia: wielokulturowość, w tym zróżnicowanie kulturowe i migracje w Polsce, terminologia z dziedziny wielokulturowości, adaptacja kulturowa i strategie akulturacji, przepisy prawa oświatowego, tworzące ramy dla edukacji międzykulturowej, w szczególności prawnych aspektów funkcjonowania ucznia z trudnościami edukacyjnymi, będącymi skutkiem różnic kulturowych, praktyczne rozwiązania stosowane w pracy z uczniami w szkole

wielokulturowej. Opracowanie kończą rekomendacje na temat kształtowania wielokulturowej polityki szkoły, przygotowane na podstawie dostępnej literatury.

[Europejskie portfolio dla studentów i nauczycieli wychowania przedszkolnego. Wielojęzyczność i międzykulturowość w wychowaniu przedszkolnym](#), Ośrodek Rozwoju Edukacji 2015

W czasach międzynarodowych napięć politycznych i intensywnych ruchów migracyjnych dokument stanowi źródło aktualnych i przydatnych porad, wskazówek, a także dobrych praktyk w zakresie edukacji włączającej, wielojęzyczności i międzykulturowości.

M. Piegat-Kaczmarczyk, Z. Rejmer, A. Kosowicz, [Szkoła integracji międzykulturowej Model pracy międzykulturowej WISE i przykładowe scenariusze zajęć](#), Polskie Forum Migracyjne 2014

Publikacja dla pedagogów i psychologów szkolnych, ale też dla nauczycieli, którzy kształcą klasy międzykulturowe, prezentująca WISE, model pracy w klasie międzykulturowej w pracy z dziećmi cudzoziemskimi w polskiej szkole, a także scenariusze lekcji przygotowane w oparciu o jego założenia, wraz z załącznikami.

[Przegląd działań dotyczących tożsamości kulturowej dzieci i młodzieży z doświadczeniem migracyjnym podejmowanych w Polsce](#), Fundacja na rzecz Różnorodności Społecznej 2015

Artykuł przedstawia wybrane działania podejmowane przez szkoły, organizacje pozarządowe i osoby prywatne w Polsce, które są skierowane do dzieci i młodzieży z doświadczeniem migracyjnym oraz związane z tożsamością narodową, etniczną, językową i religijną/pozwalające pielęgnować kulturę kraju pochodzenia.

NAUCZANIE JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO I DRUGIEGO

Ważnym wyzwaniem, z jakim mierzą się polskie szkoły będzie nauka języka polskiego przybywających z Ukrainy dzieci i nastolatków. w ostatnich latach powstało sporo pomocy dydaktycznych w tym zakresie - kilka z nich polecamy poniżej.

A. Młynarczuk-Sokołowska, K. Szostak-Król, [Językowa podróż po Polsce. poradnik metodyczny z programem nauczania języka polskiego jako obcego](#) (A1), Urząd ds. Cudzoziemców 2019

Poradnik metodyczny został przygotowany z myślą o lektorach oraz nauczycielach, którzy pracują z dziećmi i młodzieżą ubiegającymi się o udzielenie ochrony międzynarodowej w ośrodkach pobytowych dla cudzoziemców i przygotowują tę grupę do rozpoczęcia realizacji obowiązku szkolnego w polskich placówkach oświatowych. w połączeniu z podręcznikiem do nauki języka polskiego jako obcego Językowa podróż po Polsce, skierowanym do dzieci i młodzieży ubiegającej się o udzielenie ochrony międzynarodowej w wieku 11–15 lat, stanowi on gotowy materiał do pracy w czasie lekcji mających na celu przygotowywanie uczestników zajęć do uczestnictwa w życiu społecznym oraz pełnej partycypacji w życiu polskiej szkoły.

M. Pamuła-Behrens, M. Szymańska, [Adaptacja ramowego programu nauki języka polskiego dla potrzeb przygotowania "Programu nauczania języka polskiego jako drugiego dla oddziałów przygotowawczych w szkołach podstawowych](#), Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie 2019

Adaptacja ramowego programu nauczania została opracowana jako podstawa do opracowania programu nauczania języka polskiego jako drugiego w oddziałach przygotowawczych w szkole podstawowej. Podstawą adaptacji jest obowiązujący „Ramowy program kursów nauki języka polskiego dla cudzoziemców”.

[Scenariusze zajęć lekcyjnych, pozalekcyjnych oraz projektów uczniowskich i programu nauczania języka polskiego jako obcego/drugiego powstały w ramach projektów](#), Fundacja EMIC 2018-19

- Scenariusze zajęć (klasy I-III, IV-VIII)
- program nauczania języka polskiego
- gry
- projekty edukacyjne

Celem niniejszej publikacji jest wsparcie nauczycieli w procesie uczenia uczniów i uczennic z doświadczeniem migracji języka edukacji szkolnej na zajęciach matematyki. Publikacja zachęca nauczycieli matematyki, a także nauczycieli języka polskiego jako obcego i drugiego do refleksji nad językiem matematyki: rozumieniem poleceń, tekstów matematycznych z podręcznika, wyjaśnień nauczyciela i innych uczniów.

M. Pamuła-Behrens, M. Szymańska, [Program nauczania języka polskiego jako drugiego dla oddziałów przygotowawczych w szkole podstawowej](#) (poziom A2), Fundacja im. Mikołaja Reja 2019

Program opracowano zgodnie z obowiązującym prawem oraz w oparciu o wybrane dokumenty europejskie dotyczące budowania programów do nauki języka ze szczególnym uwzględnieniem uczniów z doświadczeniem migracji. Adresowany jest do uczniów uczących się języka polskiego jako drugiego w oddziałach przygotowawczych zorganizowanych w szkołach podstawowych. W niniejszym programie zakłada się także, że w oddziałach przygotowawczych uczniowie korzystają z innych zajęć przedmiotowych, które również prowadzone są w języku polskim. Jakość tego transferu będzie znacząco wpływała na umiejętności językowe uczących się i ich kompetencje interkulturowe. Wyróżnikiem programu jest Metoda „język edukacji szkolnej”.

[Podręczniki do nauczania języka polskiego jako obcego w szkołach ukraińskich](#), Stowarzyszenie Wspólnota Polska na na zlecenie Senatu RP, 2018

Stowarzyszenie „Wspólnota Polska” na zlecenie Senatu RP realizowało zadanie „Opracowanie podręczników do klasy V i XI do nauczania języka polskiego jako obcego w szkołach ukraińskich”. Zadanie zostało zrealizowane na wniosek Ogólnoukraińskiego Koordynacyjno - Metodycznego Centrum Języka i Kultury Polskiej w Drohobyczu.

M. Pamuła-Behrens, M. Szymańska, [W polskiej szkole. Materiały do pracy z uczniami z doświadczeniem migracji](#), Fundacja im. Mikołaja Reja 2017

Publikacja podpowiada, jak zorganizować proces uczenia się języka edukacji szkolnej w polskiej szkole.

K. Paśawska-Iwanczewska, [Język polski dla cudzoziemców na przykładzie pracy z uczniami pochodzenia ukraińskiego – sugestie wspomagające](#), Ośrodek Rozwoju Edukacji 2017

Dobra praktyka, która może pomóc nauczycielom, edukatorom i doradcom metodycznym pracującym z młodzieżą cudzoziemską, która po niedługim czasie edukacji musi przystąpić do egzaminów zewnętrznych z języka polskiego. Jakie rozwiązania należy przyjąć, by młodzież pochodząca z zagranicy mogła sprawnie poznać język polski? Czy – i jakie działania – mogą podjąć osoby zajmujące się wspomaganie szkół, aby wspomóc środowiska stojące przed takim wyzwaniem?

K. Kubin, E. Pogorzała, [Raport z badania systemu nauczania dzieci cudzoziemskich języka polskiego jako drugiego/obcego w szkołach w Polsce](#), Fundacja na rzecz Różnorodności Społecznej 2014

Raport z badania dotyczącego sposobu realizowania przez szkoły dodatkowych zajęć z języka polskiego jako obcego/drugiego. Wyniki badania posłużyły do wypracowania rekomendacji, dotyczących systemu nauczania języka polskiego jako drugiego/obcego w szkołach, oraz rozwiązań, mających na celu zwiększenie efektywności i jakości takich zajęć.

[Ku wielokulturowej szkole w Polsce. Pakiet edukacyjny z programem nauczania języka polskiego jako drugiego dla I, II i III etapu kształcenia \(w szkołach m.st. Warszawy\)](#), Warszawskie Centrum Innowacji Edukacyjno-Społecznych i Szkoleń 2010

Ku wielokulturowej szkole w Polsce. Pakiet edukacyjny z programem nauczania języka polskiego dla I, II, III etapu kształcenia to pierwszy w historii dydaktyki języka polskiego, jako drugiego materiał programowy przygotowany dla polskich szkół. Adresowany jest do wszystkich odpowiedzialnych za organizację i realizację kształcenia cudzoziemców w polskim systemie edukacyjnym.

[Internetowy kurs języka polskiego „Po polsku po Polsce”](#) (poziom A1), Uniwersytet Jagielloński

Kurs został zaprojektowany jako wirtualna podróż po Polsce, dzięki czemu użytkownik może jednocześnie uczyć się języka i zapoznać się z ważnymi dla polskiej kultury miejscami i postaciami.

[Dzienniczek - słowniczek. Narzędzie wspierające naukę języka polskiego dzieci z doświadczeniem migracyjnym](#), Polskie Forum Migracyjne

Proste narzędzie wspierające naukę języka polskiego przez dzieci z doświadczeniem migracji. (przewodnik metodyczny dla nauczycieli, wyjaśniający na czym polega praca z dzienniczkiem, jakie są cele jego stosowania i jak angażować do jego prowadzenia uczniów i ich rodziców).

DOŚWIADCZENIE MIGRACJI A NAUCZANIE INNYCH PRZEDMIOTÓW NIŻ JĘZYK POLSKI

Edukacja wielokulturowa zakłada współpracę wszystkich nauczycieli, nie tylko języka polskiego. Wybrane wskazówki, dot. np. nauczania matematyki mogą być pomocne w pracy na innych zajęciach. Ważny jest też aspekt kulturowy, integracyjny - prezentujemy zestawy do wykorzystania także na świetlicy czy godzinach wychowawczych.

[Pakiet powitalny - wybrane materiały przygotowane w języku ukraińskim](#), Urząd Miasta st. Warszawa 2022

Warszawa przygotowała materiały informacyjne i edukacyjne przydatne we w wsparciu dzieci i młodzieży z Ukrainy, którzy przebywają w Warszawie, w tym m.in., Pakiety powitalne dla uczniów i rodziców”. w pakiecie znalazły się informacje niezbędne dla ucznia pojawiającego się

pierwszego dnia w szkole. Warszawski pakiet zawiera: schemat systemu edukacji w Polsce, kalendarz szkolny, szkolny porządek dnia, informację o rzeczach potrzebnych w szkole, dzienniczek ucznia, informację o zajęciach pozaszkolnych, wskazówki jak zaprzyjaźnić się z nowymi kolegami/koleżankami w szkole, opis systemu oceniania, wzory formularzy szkolnych, mini-słowniczek podstawowych terminów szkolnych.

[Materiały dydaktyczne dla nauczycieli. Poruszanie kwestii uchodźców w klasie](#), UNCHR 2021

Tu znajdują się materiały dydaktyczne: scenariusze lekcyjne, podręczniki, filmy wideo i inne pomoce dla nauczycieli. Moduły lekcyjne zaprojektowano specjalnie tak, aby pomóc nauczycielom uwzględnić kwestie uchodźstwa i migracji w sposób jak najbardziej interesujący i edukacyjny. w strefie dla dzieci dostępne są różne gry, quizy oraz kreskówki, dzięki którym dzieci mogą poznać życie uchodźców.

M. Pamuła-Behrens, M. Szymańska, [Metodyka nauczania języka edukacji szkolnej uczniów z doświadczeniem migracji. Metoda JES-PL – matematyka](#), Fundacja im. Mikołaja Reja 2019

Celem niniejszej publikacji jest wsparcie nauczycieli w procesie uczenia uczniów i uczennic z doświadczeniem migracji języka edukacji szkolnej na zajęciach matematyki.

[Cały świat w naszej klasie](#), Scenariusz zajęć międzykulturowych, Polskie Forum Migracyjne 2020

- [Bajki międzykulturowe](#)
- [Skarbnica wiedzy](#)
- [Scenariusze zajęć międzykulturowych](#)
- [Karty z postaciami](#)
- [Gra memo](#)
- [Kolorowanki](#)

[Praca zdalna z uczniem z doświadczeniem migracyjnym](#), Warszawskie Centrum Innowacji Edukacyjno-Społecznych 2021

W pracy zdalnej z uczniem z doświadczeniem migracyjnym należy pamiętać o dostosowaniu treści do indywidualnych potrzeb i umiejętności językowych. Stąd należy w oparciu o zgromadzone materiały przygotować indywidualną kartę pracy.

[Tyle świata w naszym mieście. Jak uczyć o uchodźcach?](#), Polskie Forum Migracyjne 2017

Jak wykorzystać dwie godziny lekcyjne na to, aby dzieci lub młodzież poczuły, o co chodzi w migracji i uchodźstwie? Proponowane zajęcia służą nie tylko poznaniu terminologii w tematyce uchodźczej, ale przede wszystkim zrozumienia złożoności wyborów, jakie podejmują osoby opuszczające swój kraj, poznania przyczyn i skutków uchodźstwa i migracji. Zajęcia zakładają udział w spotkaniu uchodźcy lub uchodźczyni. w materiałach nauczyciele znajdą wzór "paszportu" oraz historie dzieci-uchodźców. Historie te opracowaliśmy z myślą o dzieciach młodszych, starszych i nastolatków 15+.

A. Bulandra, J. Kościółek, [Lekcje tolerancji](#), Pakiet edukacyjny dla nauczycieli, Stowarzyszenie INTERKULTURALNI PL 2017

Publikacja zawiera omówienie zagadnień z zakresu dyskryminacji i jej przeciwdziałania oraz rozumienia zagadnień tolerancji i otwartości na różnorodność kulturową. Kolejne rozdziały

składające się na przewodnik zawierają scenariusze ćwiczeń poświęcone danym mniejszościom oraz ich wpływowi na kształtowanie się kultury polskiej.

E. Stoecker, H. Zielińska, M. Borowska, [Temat lekcji: Wszyscy o wszystkim mało wiemy - scenariusze lekcji](#), Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej 2016

Publikacja ta jest zbiorem pięciu scenariuszy zajęć, wprowadzających do szkolnej klasy tematy wielokulturowości, współczesnych migracji i kryzysu azylowego. Nauczyciele i nauczycielki mogą, posługując się reportażem jako materiałem wyjściowym, przygotować uczniów i uczennice na przyjęcie dzieci uchodźczych do klasy, do szkoły, wreszcie jako swoich sąsiadów.

M. Winiarek-Kołucka (red.), [Drama wzmacnia. Drama w edukacji antydyskryminacyjnej i obywatelskiej](#), STOP KLATKA Stowarzyszenie Praktyków Dramy 2016

W pierwszej części książki opisane są podstawy pracy metodą dramy. Drugą stanowią artykuły dotyczące zjawiska dyskryminacji w środowisku szkolnym oraz sposobów rozpoczynania pracy metodą dramy w szkole. Trzecia część publikacji to prezentacja doświadczeń organizacji w pracy z młodzieżą i dorosłymi w budowaniu społeczeństwa obywatelskiego. Ostatnia zawiera przykładowe scenariusze warsztatów dramowych opracowane przez uczestników i uczestniczki realizowanych przez nas projektów obywatelskich i antydyskryminacyjnych.

M, Tudek, [W poszukiwaniu zrozumienia – techniki dramowe i teatralne wobec wyzwań edukacji międzykulturowej](#), Ośrodek Rozwoju Edukacji

Techniki dramowe i teatralne mogą być z powodzeniem stosowane na zajęciach lekcyjnych, świetlicowych, kołach zainteresowań. Przy pomocy tych właśnie środków można prowadzić wszelkie zajęcia wychowawcze. Znakomicie wpisują się w proces rozwiązywania problemów młodzieży w wieku dorastania, a także innych trudnych sytuacji społeczno- edukacyjnych. Warto modyfikować metody dramowe i dostosowywać je do wyzwań, jakie stawia przed nami edukacja międzykulturowa.

WOJNA W UKRAINIE - JAK PRACOWAĆ Z UCZNIAMI?

Poniżej prezentujemy gromadzone na bieżąco zasoby wspierające nauczycieli w rozmawianiu z dziećmi i młodzieżą na temat trwającej wojny i jej konsekwencji.

Zasoby CEO dotyczące bezpośrednio wojny w Ukrainie:

[Psycholog radzi, jak w domu i w szkole rozmawiać z dziećmi i młodzieżą o wojnie w Ukrainie](#), Centrum Edukacji Obywatelskiej 2022

[Co możemy zrobić w związku z wojną w Ukrainie?](#), Centrum Edukacji Obywatelskiej 2022

Podpowiadamy, co możemy zrobić w szkołach, jakie działania można podjąć z uczniami w każdym wieku, do jakich form mądrego zaangażowania i odpowiedzialnego pomagania warto zachęcać.

[Poznaj kulturę i naród ukraiński poprzez literaturę, muzykę i film](#), Centrum Edukacji Obywatelskiej 2022

Zachęcamy do rozmawiania w klasie o tym, co dzieje się za naszą wschodnią granicą i o ludziach, którzy są dotknięci tą niewyobrażalną tragedią. Rozmawiajmy jednak nie tylko o wojnie, ale też spróbujmy lepiej poznać Ukraińców i Ukrainki przez zaznajomienie się z ich kulturą lub z dziełami,

które na temat Ukrainy powstały. Nie tylko poczujemy się bliżej nich, ale też oddamy cześć dziedzictwu narodowemu Ukrainy.

[Jak z uczniami rozmawiać o wojnie, kiedy w klasie są osoby z Ukrainy, Rosji lub Białorusi?](#), Centrum Edukacji Obywatelskiej 2022

By mądrze wesprzeć uczniów i uczennice z Ukrainy, Rosji i Białorusi, w pierwszej kolejności spójrzmy na klasę jako całość. Wszystkie dzieci są w taki czy inny sposób dotknięte przez wojnę, stanowi ona dla nich pewną cezurę w życiu i nie pozostanie bez wpływu na ich przyszłość. Co możemy dla nich zrobić, by pomóc im przejść przez tę traumę?

[Wojna w Ukrainie. Jak o niej rozmawiać z dziećmi i młodzieżą?](#), Centrum Edukacji Obywatelskiej 2022

W tym dokumencie zebraliśmy materiały edukacyjne uporządkowane według tematów: migracje i uchodźstwo, dezinformacja, fake newsy i krytyczna analiza przekazów medialnych, emocje, polityka, wojny konflikty

Inne zasoby

A. Konarzewska, [Scenariusz lekcji wychowawczej o wojnie w Ukrainie](#), blog Być nauczycielem 2022

[Jak rozmawiać z dziećmi o wojnie - wskazówki](#), Ośrodek Rozwoju Edukacji 2022

POLECANE SERWISY

www.migracje.ceo.org.pl - mini serwis Centrum Edukacji Obywatelskiej poświęcony migracjom

<https://asywzskole.pl/> - strona projektu Fundacji na rzecz Różnorodności Społecznej poświęconego asystantom międzykulturowym (na przykładzie społeczności romskiej)

<https://forummigracyjne.org/> - strona Polskiego forum Migracyjnego

<http://ffrs.org.pl/> - strona projektu Fundacji na rzecz Różnorodności Społecznej

<https://emic.com.pl/> - strona Fundacji EMIC

<https://ukraincy.org.pl/> - strona Związku Ukraińców w Polsce

<https://www.orpeg.pl/> - Ośrodek Rozwoju Polskiej Edukacji za Granicą

www.ore.edu.pl - strona Ośrodka Rozwoju Edukacji

<http://www.wlaczpolske.pl/> - zestaw materiałów edukacyjnych dla dzieci polskich uczących się za granicą

<https://www.pah.org.pl/> - strona Polskiej Akcji Humanitarnej

<https://ocalenie.org.pl/nasze-dzialania/pomagamy/dzieci-i-mlodziez> - podstrona fundacji "Ocalenie" dotycząca wsparcia i integracji dzieci i młodzieży